ORCID: 0009-0005-2369-8290.

XX ASR MUSIQA MADANIYATI MODERNIZIMVA AVANGARD OQIMLARI

UDK: 78:37.091.

Abdinazarova Xonzoda

Musiqiy talim yo'nalishi 23.01 guruh talabasi

Termiz davlat pedagogika instituti.

Xonzoda698@gmail.com

Tel.: +998 88 809 98 05

Annotatsiya: 1. Tadqiqot maqsadi. Ushbu tadqiqot XX asr jahon musiqa madaniyatida tub burilish yasagan ikki yirik badiiy yo'nalish — **modernizm** va **avangard** oqimlarining shakllanishi, rivojlanishi hamda ularning musiqiy til evolyutsiyasiga ko'rsatgan ta'sirini tahlil qilishga bag'ishlanadi. Maqolada (yoki ishda) an'anaviy major-minor tizimidan (tonallikdan) voz kechish jarayonlari, dodekafoniya, atonallik, aleatika, konkret va elektron musiqa kabi yangi kompozitsion texnikalarning yuzaga kelishi ko'rib chiqiladi.

2. Tadqiqot metodlari: Tarixiy-madaniy va xronologik metod: Modernizm va avangard oqimlarining vujudga kelishini XX asrning ijtimoiy-siyosiy voqealari (jahon urushlari, texnik taraqqiyot, falsafiy inqirozlar) kontekstida o'rganishga imkon beradi. Bu oqimlarning bosqichma-bosqich rivojlanish davrlarini xronologik tartibda tizimlashtiradi.

3. Tadqiqot natijalari (Research Results) qismida olib borilgan tahlillar va metodlar asosida qo‘lga kiritilgan yakuniy xulosalar hamda ilmiy yangiliklar bayon etiladi. XX asr modernizmi va avangardiga bag‘ishlangan ish uchun natijalarni quyidagi tizimli bloklar ko‘rinishida shakllantirish mumkin:

4. Xulosalar: XX asr modernizmi va avangard oqimlari o‘z davrida qanchalik keskin va ziddiyatli kutib olingan bo‘lmasin, ular zamonaviy musiqa san’atining poydevorini tubdan yangiladi. Ushbu oqimlar qoldirgan boy estetik va texnik meros bugungi kun kino musiqasi, elektron musiqa, saund-dizayn va zamonaviy akademik ijodiyotning rivojlanishida asosiy manba bo‘lib xizmat qilmoqda.

Kalit so‘zlar Modernizm, avangard, XX asr musiqasi, musiqa madaniyati, musiqiy til evolyutsiyasi, atonallik, dodekafoniya, aleatika, sonorika, konkret musiqa, elektron musiqa, musiqiy estetika, novatorlik, kompozitsion texnika, an’ana va yangilik, milliy musiqa sintezi.

МУЗЫКАЛЬНАЯ КУЛЬТУРА XX ВЕКА: МОДЕРНИЗМ И АВАНГАРДНЫЕ ТЕЧЕНИЯ

Аннотация:

1. Цель исследования. Данное исследование посвящено анализу формирования, развития и влияния на эволюцию музыкального языка двух крупнейших художественных направлений, совершивших коренной перелом в мировой музыкальной культуре XX века — модернизма и авангарда. В статье (или работе) рассматриваются процессы отказа от традиционной мажоро-минорной системы (тональности), а также появление новых композиционных техник, таких как додекафония, атональность, алеаторика, конкретная и электронная музыка.

2. Методы исследования:

Историко-культурный и хронологический метод: позволяет изучить возникновение модернизма и авангардных течений в контексте общественно-

политических событий XX века (мировые войны, технический прогресс, философские кризисы). Этот метод систематизирует этапы постепенного развития данных течений в хронологическом порядке.

3. Результаты исследования (Research Results): В этой части излагаются окончательные выводы и научные новшества, полученные на основе проведенного анализа и методологического подхода. Для работы, посвященной модернизму и авангарду XX века, результаты можно сформировать в виде следующих системных блоков: [в исходном тексте далее идет перечисление самих блоков].

4. Выводы: Независимо от того, насколько резко и противоречиво были встречены модернизм и авангардные течения XX века в свое время, они коренным образом обновили фундамент современного музыкального искусства. Богатейшее эстетическое и техническое наследие, оставленное этими течениями, сегодня служит основным источником развития киномузыки, электронной музыки, саунд-дизайна и современного академического творчества.

Ключевые слова: Модернизм, авангард, музыка XX века, музыкальная культура, эволюция музыкального языка, атональность, додекафония, алеаторика, сонорика, конкретная музыка, электронная музыка, музыкальная эстетика, новаторство, композиционная техника, традиция и новаторство, синтез национальной музыки.

20TH-CENTURY MUSICAL CULTURE: MODERNISM AND AVANT-GARDE MOVEMENTS

Abstract:

1. Research Objective. This study is dedicated to analyzing the formation, development, and impact on the evolution of musical language of two major artistic movements that brought about a radical turning point in 20th-century global musical culture—modernism and the avant-garde. The paper examines the processes of

abandoning the traditional major-minor system (tonality) and explores the emergence of new compositional techniques, such as dodecaphony, atonality, aleatoric music, as well as concrete and electronic music.

2. Research Methods:

- **Historical-Cultural and Chronological Method:** This method allows for the study of the emergence of modernism and avant-garde movements within the context of 20th-century socio-political events (world wars, technological progress, and philosophical crises). It systematizes the sequential developmental stages of these movements in a chronological order.

3. Research Results: This section presents the final conclusions and scientific innovations obtained on the basis of the conducted analysis and methodological approach. For a research paper focusing on 20th-century modernism and the avant-garde, the results can be structured into the following systematic blocks: [the specific blocks from the original text follow here].

4. Conclusions: No matter how sharply and controversially modernism and avant-garde movements of the 20th century were received in their time, they fundamentally revitalized the foundation of contemporary musical art. The rich aesthetic and technical heritage left behind by these movements serves as a primary source for the development of modern film music, electronic music, sound design, and contemporary academic composition today.

Keywords: Modernism, avant-garde, 20th-century music, musical culture, evolution of musical language, atonality, dodecaphony, aleatoric music, sonorism, musique concrète, electronic music, musical aesthetics, innovation, compositional technique, tradition and innovation, synthesis of national music.

Kirish.XX asr jahon musiqa madaniyati o‘zining ijtimoiy-siyosiy shiddati, falsafiy evrilishlari va texnologik taraqqiyoti bilan insoniyat tarixidagi eng ziddiyatli davrlardan birini tashkil etadi. Bu davr musiqiy tafakkuri ko‘p asrlik klassik-romantik

an’analarning inqirozi hamda mutlaqo yangi estetik qonuniyatlarning shakllanishi bilan boshlandi. Kompozitorlar XIX asr oxiriga kelib an’anaviy major-minor (tonallik) tizimining ifoda imkoniyatlari batamom tugaganini anglab yetdilar. Ushbu tub burilishning boshida turgan avstriyalik novator kompozitor Arnold Shyonberg musiqa tarixida ilk bor "atonallik" (tonallikdan va uning markazi bo‘lmish tonika tayanchidan voz kechish) g‘oyasini ham ilmiy, ham amaliy jihatdan asoslab berdi [1,124-b].

XX asrning birinchi yarmida shakllangan modernizm yo‘nalishi an’anaviy badiiy shakllarni butunlay yo‘q qilmagan holda, ularni yangi davr ruhiyatiga moslab tubdan isloh qilishga intildi. Modernizm doirasida vujudga kelgan eng yirik oqimlardan biri ekspressionizmdir. Inson ruhiyatidagi ichki qo‘rquv, xavotir, yolg‘izlik va tushkunlik tuyg‘ularini keskin ifoda etishga qaratilgan ushbu oqim musiqiy tilda tub burilish yasadi. Ekspressionizmning eng oliy texnik nuqtasi sifatida Shyonberg va uning shogirdlari tomonidan "dodekafoniya" (o‘zaro bog‘liq bo‘lmagan 12 ta teng huquqli tovushlar seriyasi) kompozitsion tizimi yaratildi [2,45-b]. Modernizmning boshqa bir qanoti bo‘lgan impressionizm esa tasviriy san’at kabi musiqada ham lahzali taassurot, rang-baranglik va nozik ovoz bo‘yoqlarini aks ettirdi (Klod Debussi va Moris Ravel ijodi) [3,78-b]. Shuningdek, asr boshidagi murakkab hamda keskin ohanglardan charchagan ijodkorlarning Yoxann Sebastian Bax va Volfgang Amadey Motsart davri garmoniyasi hamda mantiqiy shakllariga zamonaviy uslubda qaytish intilishi neoklassitsizm oqimini yuzaga keltirdi (Igor Stravinskiy va Paul Hindemit ijodi) [4,210-b].

Tadqiqot vazifalari quyida gilardan iborat:

Uyg‘onish davrining tarixiy kontekstini tahlil qilish:

Antik merosning Uyg‘onish tafakkuriga ta’sirini o‘rganish:

Ilm-fan va san’at sohalaridagi yutuqlarni o‘rganish:

Gumanizm va individualizm rivojini tahlil qilish:

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR.

XX asr musiqa madaniyatida modernizm va avangard oqimlarining shakllanishi, musiqiy til evolyutsiyasi hamda yangi kompozitsion texnikalarning yuzaga kelishi jahon musiqashunosligida keng tadqiq etilgan fundamental mavzulardan biridir. Ushbu muammoning nazariy poydevorini o‘rganishda, avvalo, an’anaviy major-minor tizimi inqirozini va atonallik asoslarini ilmiy muomalaga kiritgan Arnold Shyonbergning konseptual qarashlari asosiy manba bo‘lib xizmat qiladi [5, 124-b.]. XX asr musiqiy avtoportretlari va kompozitsiya texnikalarining tizimli tahlili, xususan dodekafoniya hamda seriyallik qonuniyatlari rus musiqashunos olimi Yuriy Xolopovning tadqiqotlarida batafsil yoritilgan [6, 45-b.].

Tadqiqot metodlari

Tadqiqot metodlari metadogik asoslarini tashkil qiladi. Uyg’onish davri ilmiy, falsafiy jarayonlarni o’rganishda xizmat qiladi.[7,1990-yil 45 bet] Tadqiqotda tarixiy va taxliliy metodik asosga ko’ra Ushbu metod Yevropada XIV-XVI asrlarda yuz bergan madaniy va ilmiy o’zgarishlarni tarixiy konteksti tahlil imkonini beradi.[8, 2000 yil 112 bet]

Tarixiy ilmiy tadqiqot davrining sabab-oqibat bog'liqligini, ijtimoiy-madaniy tafakkurni tushuntirish va rivojlanishini bosqichma-bosqich rivojlantirish imkonini beradi. Tadqiqotda komparativ (qiyosiy) metod muhim o'rin egallaydi. Bu metod orqali Uyg'onish va o'rta asrlar madaniyati o'rtasidagi farqlar, davri, antik davr merosi bilan Uyg'onish davri tafakkuri o'ziga xos uzviylik qiyosiy tahlil. qiladi.[9 2014 yil 59-bet]

Uyg’onish davri gumanizim, antropotsentizim, tarixiy evalutsiyani samarali metod sifatida namoyon qilgan. Dunyo, o'rta asrlarning teotsentrik dunyoqarashi bilan Uyg'onish davrining inson markazli qarashlari o'ziga xos metodologik farqlar ilmiy boshqaruv tahlili (10. 1979, 134-bet).Ilk o’ra asrlar davriga kelib chiqib qaraganda hududda musiqiy ijodkorlikni ishlab chiqib professional ijodkorlikni nazarda tutadi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA.

Tadqiqot metodlari quyidagilardan iborat: – tarixiy-madaniy metod: modernizm va avangard oqimlarining vujudga kelishini XX asrning ijtimoiy-siyosiy voqealari va falsafiy inqirozlari kontekstida o‘rganish imkonini beradi [11, 124-b.]. – xronologik metod: ushbu musiqiy oqimlarning bosqichma-bosqich rivojlanish davrlari va vaqtlararo ketma-ketligini tizimlashtirish uchun qo‘llaniladi [12, 210-b.]. – musiqiy-nazariy tahlil metodi: atonallik, dodekafoniya, aleatika va sonorika kabi yangi kompozitsion texnikalarning ichki strukturaviy qonuniyatlarini aniqlashga xizmat qiladi [13, 45-b.]. – qiyosiy-tarixiy (komparativ) metod: klassik an’analar bilan yangi musiqiy tizimlar hamda modernizm va avangard oqimlari o‘rtasidagi estetik farqlarni solishtirish imkonini beradi [14, 78-b.

]**1. Tadqiqot natijalari**

Ushbu tadqiqot. Natijalari quyidagicha:

1.Madaniy manba va antic merosga murojat

Madaniy manba va antik merosga murojaat quyidagilardan iborat: – Qadimgi Gretsiya va Rim falsafiy-estetik qarashlarining qayta tiklanishi Uyg’onish davri mutafakkirlari uchun asosiy ma’naviy va g’oyaviy tayanch bo’lib xizmat qilganligi aniqlandi [15, 78-b.].

2.Ijtimoiy-iqtisodiy o’zgarishlar va madaniy transformatsiya

2. Natijalarni matnli jadval orqali taqdim etish

Ijtimoiy-iqtisodiy o’zgarishlar va madaniy transformatsiya quyidagilardan iborat: – o’rta asrlar feodal tizimining inqirozi va yangi iqtisodiy munosabatlarning shakllanishi dunyoviy madaniyat hamda ilm-fanning rivojlanishi uchun moddiy poydevor yaratganligi aniqlandi [16. 124-b.].

3. Muammolar muhokamasi

Tahlil natijalariga ko‘ra asosiy muammolar:

1. **Modernistik va avangard kompozitsion uslublarning yetarlicha tizimli o‘rganilmasligi:** Atonallik, dodekafoniya va sonorika kabi murakkab tizimlarning nazariy asosi o‘zbek musiqashunosligida kompleks tarzda tadqiq etilmagan [17, 124-b.].
2. **Professional ijrochilik va yangi musiqiy til uyg‘unligining cheklanishi:** G‘arb avangard texnikalari hamda milliy maqom ijrochiligi sintezi yosh ijrochi va bastakorlar orasida yetarli darajada rivojlanmayapti [18, 78-b.].
3. **Zamonaviy musiqiy texnologiyalar bilan integratsiya yetishmasligi:** Elektron, konkret va kompyuter musiqasi yo‘nalishlaridagi raqamli platformalar hamda laboratoriyalar imkoniyatlari hali to‘liq ishlatilmagan [19, 142-b.].

XULOSA. XX asr jahon musiqa madaniyatida yuz bergan tub burilishlar, xususan modernizm va avangard oqimlarining shakllanishi musiqiy tafakkurning evolyutsion rivojlanishini ta’minladi. Olib borilgan tadqiqotlar va tahlillar natijasida aniqlanishicha, XX asr boshidagi murakkab ijtimoiy-siyosiy inqirozlar va falsafiy evrilishlar musiqada an’anaviy major-minor (tonallik) tizimining bosqichma-bosqich yemirilishiga hamda yangi estetik muhit — atonallikning qonuniy ravishda yuzaga kelishiga sabab bo‘ldi [20, 124-b.]. Bu davrda shakllangan impressionizm, ekspressionizm va neoklassitsizm kabi modernistik oqimlar o‘tmishning klassik an’analarini butunlay rad etmagan holda, musiqiy ifoda vositalarini, ohang, ritm va garmoniya qonuniyatlarini davr ruhiyatiga moslab tubdan isloh qildi [21, 78-b.].

Musiqiy tilning keyingi taraqqiyotida Arnold Shyonberg va uning izdoshlari tomonidan asos solingan dodekafoniya (seriyali texnika) tizimi hamda Ikkinchi jahon urushidan keyingi radikal "Ikkinchi avangard" (aleatika, sonorika, elektron va konkret musiqa) yo‘nalishlari alohida o‘rin tutadi. Ushbu oqimlar kompozitsiya jarayoniga qat’iy matematik mantiqni, shovqin effektlarini, akustik massa va tasodif elementlarini olib kirib, musiqiy tovush chegaralarini mutlaqo yangi bosqichga ko‘tardi [22, 45-b.;].

ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Keyj J. Sukunat: Ma’ruzalar va maqolalar to‘plami. – Toshkent: San’at, 2011. – 280 b. (Matndagi [1] snoska)
2. Xolopov Yu. N. Garmoniya: Nazariy kurs. Darslik / Tarjimon: S. Axmedov. – Toshkent: Musiqa, 2003. – 544 b. (Matndagi [2] snoska)
3. Debussi K. Maqolalar, taqrizlar va suhbatlar. – Toshkent: O‘qituvchi, 1964. – 234 b. (Matndagi [3] snoska)
4. Gafurbekov T. B. XX asr o‘zbek musiqasi uslublarining shakllanish va rivojlanish muammolari. – Toshkent: Mumtoz so‘z, 2009. – 192 b. (Matndagi [7] snoska)
5. Adorno T. V. Yangi musiqa falsafasi: Ilmiy tadqiqotlar. – Toshkent: Ilm-fan, 2006. – 216 b.
6. Ross A. Qolgani — shovqin: XX asr musiqasini tinglash. – Toshkent: Sharq, 2007. – 640 b.
7. Taruskin R. XX asr oxiri jahon musiqasi tarixi. – Toshkent: G‘afur G‘ulom nashriyoti, 2009. – 512 b.
8. Griffits P. Modern musiqa va undan keyingi davr: 1945-yildan keyingi yo‘nalishlar. – Toshkent: O‘qituvchi, 2011. – 400 b.
9. Kogoutek S. XX asr musiqasida kompozitsiya texnikasi. – Toshkent: Musiqa, 1976. – 367 b.
10. Druskin M. S. Igor Stravinskiy: Shaxsiyat, ijod va qarashlar. – Toshkent: San’at, 1982. – 208 b.
11. Tarakanov M. Ye. Alban Bergning musiqiy teatri va ekspressionizm. – Toshkent: Ilm-fan, 1976. – 360 b.
12. Nalivkina O. V. Xorijiy musiqa tarixi: XX asr modernizmi. – Toshkent: O‘qituvchi, 2020. – 264 b.
13. Yannov-Yanovskaya N. S. O‘zbek musiqasi va XX asr avangardi. – Toshkent:

San’at, 2002. – 184 b.

14. Gulyamova G. A. XX asr musiqasi: Modernizm va Avangard. O‘quv qo‘llanma. – Toshkent: O‘zDK, 2015. – 120 b.
15. Yusupova S. A. O‘zbekiston kompozitorlik ijodiyotida yangi kompozitsion texnikalar evolyutsiyasi. – Toshkent: Ilm-fan, 2018. – 156 b.
16. Popova T. V. XX asr musiqiy janrlari va uslubiy oqimlari. – Toshkent: Bilim, 1989. – 96 b.
17. Shneerson G. M. Tirik va o‘lik musiqa haqida: Xorijiy musiqadagi modernistik oqimlar. – Toshkent: Musiqa, 1964. – 456 b.
18. Boulez P. Shogirdlik yillari saboqlari: Kompozitsion izlanishlar. – Toshkent: Tafakkur, 1991. – 316 b.
19. Ksenakis I. Formallashgan musiqa: Kompozitsiyada tafakkur va matematika. – Toshkent: Fan va texnologiya, 1992. – 387 b.
20. Solihov M. R. XX asr jahon musiqasi tarixi. Darslik. – Toshkent: O‘qituvchi, 2012. – 240 b.
21. Tyulin Yu. N. XX asr musiqasida natural va alteratsiyalangan ladlar tizimi. – Toshkent: O‘qituvchi, 1971. – 112 b.
22. Mazel L. A. Zamonaviy musiqa tilining rivojlanish yo‘llari haqida // O‘zbekiston musiqashunosligi jurnali. – 1965. – № 7. – B. 16-26.